

**ADABIYOTDA TARIXIY ROMANCHILIK AN'ANALARINING
SHAKLLANISHI**

Zuninova Durdona Aloxon qizi

University of business and science filologiya fakulteti

xorijiy til va adabiyoti(ingliz tili)

70110901 yo'nalishi bitiruvchi magistri

zuninovadurdona8@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiyotda tarixiy romanchilik an'analarining shakllanishi va rivojlanish jarayoni tahlil qilinadi. Tarixiy roman janrining yuzaga kelish omillari, uning badiiy-estetik xususiyatlari hamda tarixiy voqelikni badiiy talqin etish tamoyillari yoritiladi. Shuningdek, jahon va o'zbek adabiyotida tarixiy romanchilikning shakllanish bosqichlari, tarixiy shaxslar obrazini yaratish, tarixiy haqiqat va badiiy to'qima munosabati kabi masalalarga e'tibor qaratiladi. Maqolada tarixiy roman nafaqat o'tmish voqealarini aks ettiruvchi janr, balki milliy xotira, tarixiy tafakkur va ma'naviy qadriyatlarni shakllantiruvchi muhim adabiy hodisa sifatida baholanadi. O'zbek adabiyotida tarixiy romanchilik an'analarining rivojida Abdulla Qodiriy, Oybek, Pirimqul Qodirov va boshqa adiblarning ijodiy tajribasi alohida ahamiyat kasb etishi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Tarixiy roman, tarixiy romanchilik, adabiy an'ana, tarixiy haqiqat, badiiy to'qima, tarixiy shaxs, milliy xotira, o'zbek adabiyoti, roman janri, tarixiy obraz.

Kirish

Adabiyot insoniyatning tarixiy xotirasini saqlash va avloddan avlodga yetkazishning muhim vositalaridan biridir. Badiiy adabiyot orqali xalqning o'tmishi, ijtimoiy hayoti, madaniy qadriyatlari va ma'naviy dunyosi o'ziga xos tarzda aks ettiriladi. Ayniqsa, tarixiy mavzudagi asarlar xalqning tarixiy tafakkurini

shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu jihatdan tarixiy roman janri adabiyotning o‘tmish va bugun o‘rtasidagi ma’naviy ko‘prik vazifasini bajaruvchi muhim janrlaridan biri hisoblanadi.

Tarixiy romanchilik tarixiy voqealar, davrlar va shaxslarni badiiy tasvirlash asosida shakllangan. Bunda yozuvchi tarixiy manbalarga murojaat qilishi bilan birga, badiiy tasavvur va ijodiy to‘qimadan ham foydalanadi. Natijada tarixiy voqelik badiiy-estetik jihatdan qayta yaratiladi.

Tarixiy roman janrining rivojlanishi jahon adabiyotida uzoq tarixiy jarayon bilan bog‘liq. Mazkur janrning shakllanishida tarixiy xotira, milliy o‘zlikni anglash, o‘tmish tajribasini baholash va zamonaviy muammolarni tarixiy voqealar orqali yoritish ehtiyoji muhim omil bo‘lgan.

O‘zbek adabiyotida ham tarixiy romanchilik o‘ziga xos taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tgan. XX asr o‘zbek nasrida tarixiy mavzuga murojaat qilish kuchayib, tarixiy shaxslar va davrlar badiiy talqin etila boshlandi. Ayniqsa, Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” romanlari o‘zbek tarixiy romanchiligining shakllanishida muhim bosqich bo‘ldi.

Asosiy qism

1. Tarixiy roman janrining shakllanishi

Tarixiy roman o‘tmishda sodir bo‘lgan voqealar va tarixiy shaxslarni badiiy tasvirlashga asoslangan epik janr hisoblanadi. Bunday asarlarda tarixiy voqelik yozuvchining badiiy tafakkuri orqali qayta ishlanadi.

Tarixiy romanning asosiy xususiyatlaridan biri tarixiy fakt va badiiy to‘qimaning uyg‘unligidir. Yozuvchi tarixiy voqealarning umumiy mazmunini saqlagan holda, qahramonlarning ruhiy kechinmalari, dialoglari, hayotiy vaziyatlari va munosabatlarini badiiy tasavvur asosida yaratishi mumkin.

Tarixiy roman janrining rivojida ingliz yozuvchisi Walter Scott ijodi alohida o‘rin tutadi. Uning tarixiy romanlari tarixiy voqealarni oddiy qayd etishdan ko‘ra, o‘sha davr kishilarining hayoti va ijtimoiy munosabatlarini keng tasvirlashga qaratilgan. Shu sababli Walter Scott ko‘pincha zamonaviy tarixiy roman janrining asoschilaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Tarixiy romanchilik keyinchalik turli milliy adabiyotlarda rivojlanib, har bir xalqning tarixiy tajribasi va estetik qarashlari bilan boyidi. Tarixiy romanlar orqali yozuvchilar o'tmishni tasvirlash bilan birga, o'z davrining ijtimoiy va ma'naviy muammolariga ham munosabat bildirganlar.

2. Tarixiy haqiqat va badiiy to'qima

Tarixiy roman janrining eng muhim masalalaridan biri tarixiy haqiqat va badiiy to'qima munosabatidir. Yozuvchi tarixiy voqealarga asoslanar ekan, mavjud manbalardan foydalanadi. Biroq badiiy asar tarixiy ilmiy tadqiqotdan farq qiladi.

Tarixchi voqealarni hujjatlar va aniq dalillar asosida tahlil qilsa, yozuvchi tarixiy materialni badiiy tasavvur orqali qayta yaratadi. Shuning uchun tarixiy romanda tarixiy faktlar bilan bir qatorda, badiiy obrazlar, dialoglar, psixologik tasvirlar va syujet elementlari ham muhim ahamiyatga ega.

Tarixiy haqiqatni buzib yubormaslik bilan birga, o'quvchiga ta'sirchan badiiy manzara yaratish yozuvchidan katta mahorat talab qiladi. Tarixiy shaxsning xarakteri, ichki dunyosi va qarorlarini tasvirlashda yozuvchi mavjud tarixiy ma'lumotlardan kelib chiqadi, lekin uning ruhiy holatini badiiy vositalar orqali ochib beradi.

Shu jihatdan tarixiy roman ikki muhim vazifani bajaradi: bir tomondan, tarixiy xotirani jonlantiradi, ikkinchi tomondan esa o'quvchini o'tmish haqida fikrlashga undaydi.

3. O'zbek adabiyotida tarixiy romanchilik an'alarining shakllanishi

O'zbek adabiyotida tarixiy romanchilikning rivojlanishi XX asr boshlaridagi adabiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq. Milliy uyg'onish davrida tarixga murojaat qilish, xalqning o'tmishi va milliy o'zligini anglash masalalari adabiyotning muhim mavzularidan biriga aylandi.

Bu jarayonda Abdulla Qodiriyning ijodi alohida ahamiyatga ega. Uning **“O'tkan kunlar”** romani o'zbek romanchiligi tarixida muhim o'rin egallaydi. Asarda XIX asr Turkiston hayoti, ijtimoiy munosabatlar, oilaviy qadriyatlar, siyosiy ziddiyatlar va xalq turmushi badiiy tasvirlangan.

“O'tkan kunlar” romanida tarixiy davr shunchaki fon sifatida emas, balki

qahramonlarning taqdiri va xarakterini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Otabek, Kumush va boshqa obrazlar orqali davrning ijtimoiy va ma'naviy muammolari ochib beriladi.

Abdulla Qodiriyning **“Mehrobdan chayon”** romanida ham tarixiy davr va ijtimoiy muhitning inson taqdiriga ta'siri yoritilgan. Bu asarlar o'zbek tarixiy romanchiligi uchun muhim badiiy an'analarni shakllantirdi.

4. Oybek ijodida tarixiy romanchilik

O'zbek tarixiy romanchiligining rivojida Oybek ijodi ham katta ahamiyatga ega. Uning **“Navoiy”** romani Alisher Navoiy hayoti va faoliyatini badiiy talqin qilishga bag'ishlangan. Roman orqali XV asr Movarounnahr va Xurosondagi ijtimoiy-siyosiy va madaniy muhit tasvirlanadi. Alisher Navoiy obrazi davlat arbobi, mutafakkir va buyuk ijodkor sifatida gavdalanadi.

Oybek tarixiy shaxs obrazini yaratishda uning shaxsiy fazilatlarini bilan bir qatorda, yashagan davrining murakkab sharoitlarini ham ko'rsatadi. Shu tariqa tarixiy shaxsning faoliyati keng ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda tasvirlanadi.

“Navoiy” romani o'zbek tarixiy romanchiligida tarixiy shaxs obrazini yaratish, davr ruhini aks ettirish va tarixiy voqelikni badiiy talqin qilish an'alarining rivojiga katta hissa qo'shdi.

5. Keyingi davr tarixiy romanchiligi

O'zbek adabiyotida tarixiy romanchilik keyingi davrlarda ham rivojlandi. Bu yo'nalishda Pirimqul Qodirovning ijodi alohida e'tiborga loyiq.

Yozuvchining **“Yulduzli tunlar”** romani Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va faoliyatiga bag'ishlangan. Asarda Boburning murakkab hayot yo'li, siyosiy faoliyati, ijodkor sifatidagi qiyofasi hamda insoniy kechinmalari keng tasvirlanadi.

Pirimqul Qodirov tarixiy shaxsni faqat buyuk hukmdor sifatida emas, balki murakkab ruhiy kechinmalarga ega inson sifatida ko'rsatishga intiladi. Bu esa tarixiy obrazning hayotiyligini oshiradi.

Shuningdek, yozuvchining **“Avlodlar dovoni”** asarida Bobur avlodlari tarixiga murojaat qilinadi. Mazkur asarlar tarixiy jarayonning davomiyligi, avlodlar

o'rtasidagi bog'liqlik va tarixiy xotiraning ahamiyatini ko'rsatishga xizmat qiladi.

6. Tarixiy obraz yaratish tamoyillari

Tarixiy romanda obraz yaratish yozuvchidan tarixiy manbalarni chuqur o'rganishni talab qiladi. Tarixiy shaxsning faoliyati, dunyoqarashi, davri va atrofidagi ijtimoiy muhit haqida ma'lumotlar badiiy obrazning asosini tashkil etadi.

Biroq badiiy obraz tarixiy ma'lumotlarning oddiy yig'indisi emas. Yozuvchi qahramonning ichki dunyosini ochish uchun psixologik tasvir, monolog, dialog va boshqa badiiy vositalardan foydalanadi.

Tarixiy romanlarda real tarixiy shaxslar bilan bir qatorda, badiiy to'qima asosida yaratilgan qahramonlar ham ishtirok etishi mumkin. Ular tarixiy muhitni yanada jonli tasvirlash va voqealarning turli tomonlarini ko'rsatishga yordam beradi.

7. Tarixiy romanchilikning ma'naviy va tarbiyaviy ahamiyati

Tarixiy romanlarning muhim jihatlaridan biri ularning ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyatidir. Bunday asarlar o'quvchini xalqning o'tmishi, madaniy merosi va buyuk ajdodlari hayoti bilan tanishtiradi.

Tarixiy romanlar orqali yosh avlod tarixiy voqealarni badiiy obrazlar orqali yaxshiroq tasavvur qilishi mumkin. Shu bilan birga, ular insoniy fazilatlar, vatanparvarlik, adolat, sadoqat va ma'naviy mas'uliyat kabi tushunchalar haqida fikrlashga undaydi.

Biroq tarixiy romanning vazifasi faqat tarbiyaviy mazmun bilan cheklanmaydi. U avvalo badiiy asar sifatida estetik qiymatga ega bo'lishi, o'quvchiga ta'sir ko'rsatishi va tarixiy tafakkurni rivojlantirishi lozim.

Xulosa

Adabiyotda tarixiy romanchilik an'alarining shakllanishi uzoq va murakkab adabiy jarayon natijasidir. Tarixiy roman tarixiy voqealarni badiiy tasvirlash orqali o'tmish va bugun o'rtasida ma'naviy aloqani yuzaga keltiradi. Ushbu janrda tarixiy haqiqat va badiiy to'qimaning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon adabiyotida Walter Scott ijodi tarixiy roman janrining rivojlanishida

muhim bosqich bo'lgan bo'lsa, o'zbek adabiyotida Abdulla Qodiriy, Oybek va Pirimqul Qodirov kabi ijodkorlar tarixiy romanchilik an'alarini rivojlantirdilar. Ularning asarlarida xalq tarixining muhim davrlari, tarixiy shaxslar, ijtimoiy munosabatlar va inson taqdiri badiiy talqin etilgan.

Tarixiy romanlarning asosiy ahamiyati shundaki, ular tarixiy xotirani saqlash, milliy o'zlikni anglash va o'tmish tajribasini badiiy idrok etishga xizmat qiladi. Shu sababli tarixiy romanchilik an'analari bugungi adabiy jarayonda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodiriy, A. (2019). *O'tkan kunlar*. Toshkent: Sharq.
2. Qodiriy, A. (2019). *Mehrobdan chayon*. Toshkent: Sharq.
3. Oybek. (2019). *Navoiy*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
4. Qodirov, P. (2019). *Yulduzli tunlar*. Toshkent: Sharq.
5. Qodirov, P. (2019). *Avlodlar dovoni*. Toshkent: Sharq.